

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Наумкіна Світлана Михайлівна
Манасарян Ашот Борисович

«Права людини» в науковому та публічному дискурсах

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.1>

Наумкіна Світлана Михайлівна
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри
політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-1125-647X8

Манасарян Ашот Борисович
аспірант кафедри
політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0009-0009-1336-8158

Актуальність дослідження зумовлена насамперед тим, що, незважаючи на свою контрверсійність і нечіткість, «права людини» є однією з базових наукових категорій, однією з найпопулярніших тематик наукових досліджень і публічних дискусій. Наразі на теоретичному та практичному рівні немає єдності в тому, що таке «права людини», як вони мають бути інституціоналізовані та захищені, а також як має бути інституціоналізований їх захист.

У літературі зустрічаються різні підходи до інтерпретації терміну «права людини»: природно-соціальний (потребовий), легістський (юридично-позитивістський), етичний (етико-нормативний), психологічний, релігійний тощо. Наразі домінуючими і найбільш поширеними серед усіх підходів визнаються два: природно-соціальний (потребовий) і легістський (юридично-позитивістський).

Протистояння юридично-позитивістського та природно-правового підходу до розуміння «прав людини» відбувається упродовж тривалого часу, і не обмежується лише сферою наукового дискурсу. Ці підходи отримали свій розвиток в конституціях сучасних держав, зокрема природно-правова концепція «прав людини» реалізована в конституціях Італії, Іспанії, Франції, США, а юридично-позитивістська – в конституції Австрії.

Концепція прав людини протягом історії набувала різних вимірів. Однак загалом можна сказати, що її трактування еволюціонувало від релігійно-етичних та філософських ідей до сучасного політико-правового дискурсу.

Існує певне розмежування між «політичними» та «метафізичними» обґрунтуваннями «прав людини». «Політичний» підхід наразі потіснив більш традиційний, філософський, зосередившись на «реальній політиці», так би мовити, на практиці «прав людини», намагаючись дистанціюватися від «метафізичного болота», яке, так чи інакше, породжують «метафізичні» теорії «прав людини».

Доволі дискусійним і політично забарвленим постає також питання вкоріненості ідеї «прав людини» в історії і в різних культурах. Перша позиція, значною мірою, виходить із уявлень про ізвічність та універсальність «прав людини», що нібито впливають із визнання «людської гідності» в різних культурах в різні часи. Друга позиція виражається у тому, що концепцію «прав людини» і концепцію «людської гідності» не слід змішувати, незважаючи на тісні теоретичні взаємозв'язки між ними: у незахідних суспільствах зазвичай визнається необхідність деяких соціальних гарантій, які виходять із концепції «людської гідності», але справжні «права людини» дуже далекі від подібних підходів.

Ключові слова: «права людини», права громадянина, інститут позитивного права, міжнародні норми, свобода, суспільство, еліта, політична партія, ідеологія, мультикультуралізм, науковий дискурс, публічний дискурс.

Вступ. Наразі «права людини», незважаючи на свою контрверсійність і нечіткість, є однією з базових наукових категорій, однією з найпопулярніших тематик наукових досліджень і публічних дискусій.

Причому «права людини» являє собою складний правовий та соціально-політичний феномен, який потребує глибокого та всебічного вивчення: як філософсько-етична концепція; як інститут позитивного права, як предмет юридичної та політичної практики тощо.

«Права людини» як категорія соціальних і політичних досліджень знаходиться в центрі уваги багатьох західних дослідників, зокрема Д. Альвареса [17], К. Бейнса [18], В. Буфаччі [19], Д. Дж. Вілана [21], Дж. Донеллі [21], А. Етінсона [24], К. Квацці [20], С.М. Ляо [24], Ж.К. Росаса [17], Е.Р. Хогеманн

[22], М. Пічовяка [25], Д.А. Райді [26], Дж. Тасіулас [27] тощо.

Зміст категорії «права людини», так чи інакше, розкривається та аналізується в роботах багатьох українських дослідників, серед яких М.М. Антонович [1], М.І. Галкіна [2], Т.В. Гулаткан [3], М.О. Єльнікова [4], В.В. Завальнюк [5], М.С. Іванов [6], І.В. Костенко [7], О.П. Кучинська [6], В.П. Линник [7], Ю. Малевич [8], Н.В. Мішіна [9], Н.В. Пильгун [10], Н.В. Плис [10], Ю.С. Разметаєва [11], Н.В. Федіна [12], Г.В. Христокін [13], С.Б. Цебенко [14], В. Чернописька [15], І. Щербай [16] тощо.

Однак представлені роботи, на нашу думку, повною мірою не розкривають дискурсивний характер «прав людини».

Мета дослідження. Метою дослідження є розкриття змісту категорії «права людини» та харак-

теру її використання в науковому та публічному дискурсах.

Методи дослідження. В основі дослідження лежать системний, міждисциплінарний і дискурсивний підходи, використання яких, значною мірою, й дозволило критично переосмислити існуючі визначення та підходи до «прав людини». Були застосовані: загальнонаукові методи пізнання, зокрема індукція і дедукція, аналіз і синтез, порівняння й аналогія, узагальнення й абстрагування; а також спеціальні методи, зокрема дескриптивний і контент-аналіз, методи деконструкції та реконструкції.

Результати. Наразі на теоретичному та практичному рівні немає єдності в тому, що таке «права людини», як вони мають бути інституціоналізовані та захищені, а також як має бути інституціоналізований їх захист.

За словами М.І. Галкіної: «У політологічній і правовій літературі є різні підходи до визначення прав людини. Кожна правляча еліта, політична партія, соціальна група ... в поняття прав людини вкладає зміст, який відображає, насамперед, її цілі та інтереси» [2, с. 48].

У будь-якому разі, зазначає Н.В. Федіна, «права людини» є ширшим поняттям, ніж «права громадянина», адже права людини поширюються на всіх людей, які проживають у державі, а права громадянина – лише на тих осіб, які є її громадянами [12, с. 67].

За словами Ю.С. Разметаєвої: «Права людини – це явище, яке має не тільки юридичні, але й моральні, і соціокультурні характеристики. Забезпечення прав людини залежить не тільки від чітко налагоджених державних механізмів та процедур їх захисту, а й від факторів моральних, культурних» [11, с. 111].

Як зазначає С.Б. Цебенко, «права людини» є складним і багатогранним явищем, тому у літературі зустрічаються різні підходи до інтерпретації терміну «права людини»: природно-соціальний (потребовий), легістський (юридично-позитивістський), етичний (етико-нормативний), психологічний, релігійний тощо. Природно-соціальний (потребовий) підхід під «правами людини» розуміє певні можливості людини, котрі є необхідними для задоволення її потреб у конкретно-історичних умовах. Ці умови об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства та мають бути загальними та рівними для всіх членів суспільства. Легістський (юридично-позитивістський) підхід розцінює «права людини» виключно як можливості, які надані людині державою, шляхом їх закріплення у джерелах позитивного права. Етичний (етико-нормативний) підхід під «правами людини» розуміє певну форму або спосіб прояву принципів і приписів моралі. Психологічний підхід розглядає «права людини» як певні уявлення,

погляди та вимоги людини щодо надання їй суспільством чи державою певних благ. Релігійний підхід розглядає «права людини» як явище, встановлене позаземними силами (наприклад, Богом) [14, с. 92-96].

Наразі домінуючими і найбільш поширеними серед усіх підходів до інтерпретації «прав людини» визнаються два: природно-соціальний (потребовий) і легістський (юридично-позитивістський) [14, с. 92-97; 15, с. 56].

Як зауважує В.Чорнописька, протистояння юридично-позитивістського та природно-правового підходу до розуміння «прав людини» відбувається упродовж тривалого часу, і не обмежується лише сферою наукового дискурсу. Ці підходи отримали свій розвиток в багатьох конституціях сучасних держав, зокрема природно-правова концепція прав людини реалізована в конституціях Італії, Іспанії, Франції, США, а юридично-позитивістська – в конституції Австрії [15, с. 56].

Як зазначає В.П. Линник і І.В. Костенко, концепція «прав людини» протягом історії набувала різних вимірів. Однак загалом можна сказати, що її трактування еволюціонувало від релігійно-етичних та філософських ідей до сучасного політико-правового дискурсу [7, с. 199].

На думку В. Буфачі, існує певне розмежування між «політичними» та «метафізичними» обґрунтуваннями «прав людини». Сучасне розуміння такого поділу задав Джон Ролз, який стверджував, що цілком можливо, навіть бажано, просувати концепцію правосуддя як справедливості без необхідності посилатися на філософські чи метафізичні претензії на універсальну істину, сутнісну природу й ідентичність людей. Зрештою, розбіжності між «політичними» та «метафізичними» теоріями «прав людини» ґрунтуються на питанні, чи потребують «права людини» фундаментальних основ чи ні. «Політичний» підхід наразі потіснив більш традиційний, філософський, зосередившись на «реальній політиці», так би мовити, на практиці «прав людини», намагаючись дистанціюватися від «метафізичного болота», яке, так чи інакше, породжують «метафізичні» теорії «прав людини» [19, с. 602-603].

Як зазначає К. Бейнс, «політична» концепція «прав людини» розглядає «права людини» насамперед в межах вже існуючого дискурсу та практики «прав людини», або того, що отримало назву «режиму прав людини». Незважаючи на розбіжності між окремими теоріями та теоретиками в рамках цього «політичного» підходу, існує спільне переконання, що «права людини» не варто розглядати як «природні права». Скоріше, «права людини» слід розуміти як міжнародні норми, спрямовані на захист фундаментальних інтересів людини та/або на забезпечення для окремих осіб можливості брати участь в політичному житті

суспільства. Отже, ці міжнародні норми є певним стандартом за яким оцінюється поведінка політичних об'єднань, а також урядових та неурядових організацій [18, с. 374-375].

Згідно з «політичною» концепцією, яку захищає автор «Ідеї прав людини» Ч. Бейтц, «права людини» найкраще розуміти як практику, що розвивається, і, отже, публічну доктрину, яка формулює її мету, можна розглядати лише в динаміці. Ключовим в роботі Ч. Бейтца є поняття «глобальної дискурсивної практики», яка через публічну доктрину надає низку аргументів і обґрунтувань для нормативної критики глобального порядку. Ці аргументи та обґрунтування не повинні покладатися на уніфіковану моральну концепцію волі чи моральної особистості, аби виконати цю дискурсивну роль. Водночас «права людини» є історичною реальністю, яка має сенс у нашому конкретному світовому порядку взаємозалежних територіальних держав, який визначається широким розпорошенням політичної влади та вкоріненням ставлення до певних патологій, як-от зловживання державною владою або агресивна зовнішня політика щодо своїх сусідів. На цьому тлі «права людини» є нормативною латкою для свого інституційного контексту. Проте концепція «прав людини» не може бути повністю ототожнена з правовим та доктринальним режимом, який вона регулює. Так само, її не можна розуміти як план ідеальної концепції глобальної справедливості [17, с. 1-2].

На сайті Організації Об'єднаних Націй дається таке визначення «прав людини»: «Це права, притаманні всім людям, незалежно від раси, статі, національності, етнічного походження, мови, релігії чи будь-якого іншого стану. Права людини включають право на життя та свободу, свободу від рабства та тортур, свободу переконань та їх вираження, право на працю та освіту і багато інших. Кожна людина має користуватися цими правами без дискримінації» [23].

За словами І. Щербай, «права людини – це певний мінімум необхідного для людини, який повинен забезпечуватись у будь-якому суспільстві, незалежно від особливостей його соціально-правової системи» [16, с. 638].

Як зазначає О.П. Кучинська та М.С. Іванов, узагальнотеоретичному значенні «прав людини» – це, так би мовити, напрями життєдіяльності людини, які виражають її природу. Ці права реалізуються людиною задля задоволення своїх життєвих потреб, зокрема реалізації, охорони і захисту власних свобод та інтересів. «Права людини» не можуть не визнаватися «правовою державою» і не мають відчужуватися від людини [6, с. 146].

В найзагальнішому розумінні, стверджує М. Пічовяк, «права людини» – це права, які належать кожній людині по праву її приналежності до людства. При цьому визнання «прав людини»

означає, що кожна людина має на щось невід'ємне право, просто тому що вона є людською істотою. Усвідомлення існування «прав людини» знаходить своє вираження в артефактах (особливо в літературі) різних культур різного часу [25, с. 3].

Як зазначає Т.В. Гулаткан, сам термін «права людини» увійшов у словниковий запас людства лише наприкінці XVIII ст. Термін «права людини» був запропонований у французькій «Декларації прав людини та громадянина» (1789 р.), а також у памфлеті відомого «просвітника» Т. Пейна «Права людини» (щоправда «Rights of Man», а не «Human Rights») (1791 р.) [3, с. 333].

За словами М.О. Єльнікової, у памфлеті «Права людини» Т. Пейн поділяв всі права на тісно пов'язані між собою: «природні права», властиві людині від природи (свобода слова, свобода друку, свобода совісті, рівність перед законом, право на щастя тощо), та «громадянські права», які належать людині як члену громадянського суспільства (право власності, право на захист тощо) [4, с. 74].

Щоправда, незважаючи на те, що термін «права людини» виник за часів ранньобуржуазних революцій, його стали широко вживати лише після II світової війни, із виникненням Організації Об'єднаних Націй (і прийняттям її установчих і базових програмних документів) [5, с. 11-12; 23; 25, с. 3].

Як зазначає Н.В. Мішина, формування та закріплення в нормах міжнародного права універсальної концепції прав людини відбулося лише після II світової війни, з прийняттям «Загальної декларації прав і свобод людини» (1948 р.), «Міжнародного пакту о громадянських і політичних правах» (1966 р.), «Міжнародного пакту об економічних, соціальних і культурних правах» (1966 р.), які всі разом часто називаються «Міжнародним біллем о правах» [9, с. 119-120].

Схожу думку висловлює і М. Пічовяк, за словами якого, широке використання категорії «прав людини» почалося лише після II світової війни, коли «права людини» стали загальною категорією в суперечках практичного характеру, не лише в галузі права, а й у політичній, морально-етичній і релігійно-філософській сферах [25, с. 3].

В післявоєнний час термін «права людини» досить швидко замінив і витіснив інші терміни – «природні права», «священні права», «невідчужувані права» [4, с. 73; 5, с. 11-12]. За словами М.О. Єльнікової, ці терміни були поширені на Заході з епохи Просвітництва: термін «природні права» означав, що відповідні права існують незалежно від якихось людських установлень; «священні права» розумілися у секулярному сенсі, як «безумовні», «незаперечні» та «над'юрідичні»; а «невідчужувані права» уявлялися як «невід'ємні», тобто такі, які ніхто й ніколи не може у людини відібрати, а сама людина не може від них відмовитись [4, с. 73].

Доволі дискусійним і політично забарвленим постає також питання вкоріненості ідеї «прав людини» в історії і в різних культурах.

Перша позиція, значною мірою, виходить із уявлень про ізвічність та універсальність «прав людини», що нібито впливають із визнання «людської гідності» в різних культурах в різні часи. За словами Т.В. Гулаткан: «Ранні уявлення про загальні права людини ... не зароджувалися виключно в одній місцевості або навіть у будь-якій конкретній формі правління, як от ліберальна демократія, але їх протягом віків поділяли мислителі з багатьох інтелектуально багатих культур у різних місцевостях, які виражали себе по-різному» [3, с. 330]. Зокрема ідеї «прав людини» Т.В. Гулаткан знаходить не тільки в Стародавній Європі, але й, наприклад, у Стародавньому Китаї і, навіть, Стародавньому Єгипті [3]. Н.В. Пильгун і Н.В. Плис, взагалі стверджують, що витoki «прав людини» можна знайти не тільки в Стародавній Греції і Стародавньому Китаї, але й в єврейській та християнській Біблії, в інших стародавніх міфах та віруваннях, які містять уявлення про цінність і недоторканність людського життя, про рівність людей перед вищими силами [10, с. 66]. В свою чергу, В.В. Завальнюк стверджує, що ідея «прав людини» має давнє коріння, яке, за її словами, переплітається з домодерними доктринами «природного права» Стародавніх Греції та Риму [5, с. 11]. За словами М.О. Ельнікової: «Ідеї природного права, які сформувалися в стародавньому світі [як греко-римському, так і на Сході, в Китаї] стали джерелом сучасного розуміння прав людини» [4, с. 73]. Хоча, за її жє словами, лише у XVII–XVIII ст. у працях видатних «просвітників», таких як Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Т. Джефферсон, Дж.-С. Мілль, І. Бентам були закладені основи сучасного розуміння «прав людини» (права на життя, права на свободу, права на власність), розроблена «договірна» теорія виникнення держави тощо [4, с. 73].

Друга позиція, яку займає зокрема Ю. Малевич, виражається у тому, що «права людини є характерним набором соціальних методів, прив'язаних до специфічного розуміння людської гідності, яке спершу виникло в сучасному західному суспільстві у відповідь на соціальні та політичні зміни, що відбулися в сучасних державах і в сучасній капіталістичній ринковій економіці» [8]. Незахідні культурно-політичні традиції, як правило, з обережністю, і навіть недовірою, ставляться не тільки до практичної реалізації «прав людини», але і до самої концепції «прав людини». У цих суспільствах зазвичай визнається необхідність деяких соціальних гарантій, які виходять із концепції «людської гідності», але справжні «права людини» дуже далекі від подібних підходів. Отже концепцію «прав людини» і концепцію «людської гідності» не

слід змішувати, незважаючи на те, що існують тісні теоретичні взаємозв'язки між ними [8].

За словами Г.В. Христокіна, «поширення на всі країни світу системи ціннісних координат, розроблених країнами Заходу, і розповсюдження їх як єдиного стандарту права» викликає відчутний протест багатьох незахідних країн (мусульманських, африканських, далекосхідних тощо) [13, с. 92-93]. Під впливом ідеології мультикультуралізму «права людини», які навязуються всьому світу країнами Заходу, не визнаються ані універсальними, ані прийнятними для незахідних суспільств [13, с. 93].

Висновки. Наразі на теоретичному та практичному рівні немає єдності в тому, що таке «права людини», як вони мають бути інституціоналізовані та захищені, а також як має бути інституціоналізований їх захист.

У літературі зустрічаються різні підходи до інтерпретації терміну «права людини»: природно-соціальний (потребовий), легістський (юридично-позитивістський), етичний (етико-нормативний), психологічний, релігійний тощо. Наразі домінуючими і найбільш поширеними серед усіх підходів визнаються два: природно-соціальний (потребовий) і легістський (юридично-позитивістський).

Протистояння юридично-позитивістського та природно-правового підходу до розуміння «прав людини» відбувається упродовж тривалого часу, і не обмежується лише сферою наукового дискурсу. Ці підходи отримали свій розвиток в конституціях сучасних держав, зокрема природно-правова концепція «прав людини» реалізована в конституціях Італії, Іспанії, Франції, США, а юридично-позитивістська – в конституції Австрії.

Концепція прав людини протягом історії набувала різних вимірів. Однак загалом можна сказати, що її трактування еволюціонувало від релігійно-етичних та філософських ідей до сучасного політико-правового дискурсу.

Існує певне розмежування між «політичними» та «метафізичними» обґрунтуваннями «прав людини». «Політичний» підхід наразі потіснив більш традиційний, філософський, зосередившись на «реальній політиці», так би мовити, на практиці «прав людини», намагаючись дистанціюватися від «метафізичного болота», яке, так чи інакше, породжують «метафізичні» теорії «прав людини».

Доволі дискусійним і політично забарвленим постає також питання вкоріненості ідеї «прав людини» в історії і в різних культурах. Перша позиція, значною мірою, виходить із уявлень про ізвічність та універсальність «прав людини», що нібито впливають із визнання «людської гідності» в різних культурах в різні часи. Друга позиція виражається у тому, що концепцію «прав людини» і концепцію «людської гідності» не слід змішувати, незважаючи на тісні теоретичні взаємозв'язки між ними: незахідних суспільствах зазвичай визнається

необхідність деяких соціальних гарантій, які виходять із концепції «людської гідності», але справжні «права людини» дуже далекі від подібних підходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович М.М. Права людини за конституційним та міжнародним правом: порівняльний аспект. *Наукові записки НаУКМА*. 2000. Т. 18. С. 16–20.

2. Галкіна М.І. Теоретична сутність, еволюція та зміст поняття «концепція прав людини». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 36(1). С. 46–50.

3. Гулаткан Т.В. Витоки концепції прав людини. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 329–335.

4. Єльнікова М.О. Сучасні концепції розуміння прав і свобод людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 28(1). С. 72–76.

5. Завальнюк В.В. Концепція прав людини через призму антропології права. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 10–19.

6. Кучинська О.П., Іванов М.С. Загально-теоретичне та праксеологічне розуміння прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 142–148.

7. Линник В.П., Костенко І.В. Генезис прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 82. С. 198–202.

8. Малевич Ю. Незахідна концепція прав людини. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. Число 21. 2001. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/malevich.htm>

9. Мишина Н.В. Универсальная концепция прав человека : миф или реальность? *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Т. 11. С. 118–126.

10. Пильгун Н.В., Плис Н.В. Права людини як фундаментальна цінність в українському суспільстві. *Юридичний вісник*. 2022. № 4(65). С. 65–71.

11. Разметаєва Ю.С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства: до постановки питання. *Юридичний вісник*. 2006. № 1. С. 110–113.

12. Федіна Н.В. Сучасні погляди на розуміння прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 4. С. 65–74.

13. Христокін Г.В. Ідея прав людини: пошук нових підходів обґрунтування в добу глобальних трансформацій. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 1(21). С. 92–98.

14. Цебенко С.Б. Поняття прав людини: підходи до розуміння. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 91–98.

15. Чернописька В. Концепт прав людини: філософсько-правовий дискурс антитетичних позицій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2018. № 906(20). С. 54–61.

16. Щербай І. Поняття та сутність прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 636–640.

17. Álvarez D., Rosas J.C. Developments and Challenges for a Political Ideal of Human Rights. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2020. P. 1–8.

18. Baynes K. Toward a political conception of human rights. *Philosophy and Social Criticism*. 2009. Vol. 35. №4. P. 371–390.

19. Bufacchi V. Theoretical Foundations for Human Rights. *Political Studies*. 2018. 66(3). P. 601–617.

20. Chwaszcza C. The Concept of Rights in Contemporary Human Rights Discourse. *Ratio Juris*. 2010. Vol. 23. № 3. P. 333–364.

21. Donnelly J., Whelan D.J. *International Human Rights*. N.Y. : Taylor and Francis. Sixth Edition. 2020. xx+372 p.

22. Hogemann E.R. Human Rights beyond Dichotomy between Cultural Universalism and Relativism. *Age of Human Rights Journal*. 2020. № 14. P. 19–36.

23. Human Rights. *United Nations* : web-site. URL: <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights>

24. Liao S.M., Etinson A. Political and Naturalistic Conceptions of Human Rights: A False Polemic? *Journal of Moral Philosophy*. 2012. Vol. 9(3). P. 327–352.

25. Piechowiak M. What are Human Rights? The Concept of Human Rights and Their Extra-Legal Justification. *An Introduction to the International Protection of Human Rights* / Ed. by Raija Hanski, Markku Suksi. Turku : Abo Akademi University. 1999. P. 3–14.

26. Reidy D.A. An internationalist conception of human rights. *The Philosophical Forum*. 2005. Volume XXXVI. №. 4. 367–397.

27. Tasioulas J. On the nature of human rights. *The Philosophy of Human Rights*. 2011. P. 17–60.

REFERENCES:

1. Antonovych, M.M. Prava liudyny za konstytutsiinym ta mizhnarodnym pravom: porivnialnyi aspekt [Human rights under constitutional and international law: comparative aspect]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 2000. 18: 16–20. [in Ukrainian]

2. Halkina, M.I. Teoretychna sutnist, evoliutsiia ta zmist poniattia "kontseptsii prav liudyny" [Theoretic aspects, evolution and definition of "concept of human rights"]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo*. 2016. 36(1): 46–50. [in Ukrainian]

3. Hulatkan, T.V. Vytoky kontseptsii prav liudyny [Origins of the concept of human rights]. *Yurydychnyi visnyk*. 2020. 1: 329–335. [in Ukrainian]

4. Yelnykova, M.O. Suchasni kontseptsii rozuminnia prav i svobod liudyny [Modern concepts of understanding of human rights and freedoms]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo*. 2014. 28(1): 72–76. [in Ukrainian]

5. Zavalniuk, V.V. Kontseptsiiia prav liudyny cherez pryzmu antropologii prava [The concept of human rights through the prism of anthropology of law]. *Aktualni problemy polityky*. 2012. 47: 10–19. [in Ukrainian]

6. Kuchinska O.P., Ivanov M.S. Zahalnoteoretychne ta prakseolohichne rozuminnia prav liudyny [General theoretical and praxeological understanding of human rights]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. 2017. 1: 142–148. [in Ukrainian]

7. Lynnyk V.P., Kostenko I.V. Henezys prav liudyny [The genesis of human rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii Pravo*. 2024. 82: 198–202. [in Ukrainian]
8. Malevych, Yu. (2001) Nezakhidna kontsepsiia prav liudyny [Non-Western concept of human rights]. *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys «I»*. 21. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/malevich.htm> [in Ukrainian]
9. Mishyna, N.V. Universalnaya koncepciya prav cheloveka : mif ili realnost? [Universal Concept of Human Rights: Dream or Reality?]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia"*. Odesa : Yuryd. I-ra, 2012. 11: 118–126. [in Russian]
10. Pylgun N.V., Plys N.V. Prava liudyny yak fundamentalna tsinnist v ukrainському suspilstvi [Human rights as fundamental value in ukrainian society]. *Yurydychnyi visnyk*. 2022. 4(65): 65–71. [in Ukrainian]
11. Razmietaieva, Yu.S. Prava liudyny yak fundamentalna tsinnist hromadianskoho suspilstva: do postanovky pytannia [Human rights as fundamental value of civil society: question statement]. *Yurydychnyi visnyk*. 2006. 1: 110–113. [in Ukrainian]
12. Fedina, N.V. Suchasni pohliady na rozuminnia prav i svobod liudyny i hromadianyna v umovakh reformuvannia v Ukraini [Modern views on the understanding of rights and freedoms of man and citizen in terms of reforming in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna*. 2015. 4: 65–74. [in Ukrainian]
13. Khrystokin, H.V. Ideia prav liudyny: poshuk novykh pidkhodiv obgruntuvannia v dobu hlobalnykh transformatsii [The Idea of Human Rights: Search for New Approaches to Justification in the Age of Global Transformations]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2021. 1(21): 92–98. [in Ukrainian]
14. Tsebenko, S.B. Poniattia prav liudyny: pidkhody do rozuminnia [Concepts of human rights: approaches to understanding]. *Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsiinnoi akademii. Serii : Yurydychna*. 2015. 2: 91–98. [in Ukrainian]
15. Chornopyska, V. Kontsept prav liudyny: filosofsko-pravovyi dyskurs antyetychnykh pozytsii [Concept of human rights in the philosophy and legal discussion of antitetic positions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Serii: Yurydychni nauky*. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky. 2018. 906(20): 54–61. [in Ukrainian]
16. Shcherbay, I. Poniattia ta sutnist prav liudyny [The concept and essence of human rights]. *Elektronne naukove vydannia "Analitychno-porivnialne pravoznavstvo"*. 636–640. [in Ukrainian]
17. Álvarez D., Rosas J.C. (2020) Developments and Challenges for a Political Ideal of Human Rights. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 1–8. [in English]
18. Baynes, K. (2009). Toward a political conception of human rights. *Philosophy and Social Criticism*. 35(4): 371–390. [in English]
19. Bufacchi, V. (2018). Theoretical Foundations for Human Rights. *Political Studies*. 66(3): 601–617. [in English]
20. Chwaszcza, C. (2010). The Concept of Rights in Contemporary Human Rights Discourse. *Ratio Juris*. 23(3): 333–364. [in English]
21. Donnelly J., Whelan D.J. *International Human Rights*. N.Y. : Taylor and Francis. Sixth Edition. 2020. xx+372 p. [in English]
22. Hogemann, E.R. (2020). Human Rights beyond Dichotomy between Cultural Universalism and Relativism. *Age of Human Rights Journal*. 14: 19–36. [in English]
23. Human Rights. *United Nations* : web-site. URL: <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights> [in English]
24. Liao S.M., Etinson A. (2012). Political and Naturalistic Conceptions of Human Rights: A False Polemic? *Journal of Moral Philosophy*. 9(3): 327–352. [in English]
25. Piechowiak, M. What are Human Rights? The Concept of Human Rights and Their Extra-Legal Justification. *An Introduction to the International Protection of Human Rights* / Ed. by Raija Hanski, Markku Suksi. Turku : Abo Akademi University. 1999. 3–14. [in English]
26. Reidy, D.A. (2005). An internationalist conception of human rights. *The Philosophical Forum*. 36(4): 367–397. [in English]
27. Tasioulas, J. (2011). On the nature of human rights. *The Philosophy of Human Rights*. 17–60. [in English]

“Human rights” in scientific and public discourses

Naumkina Svitlana Mykhailivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of Political
Sciences and Law
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1125-647X8

Manasaryan Ashot Borysovych

Postgraduate Student at the Department
of Political Sciences and Law
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0009-1336-8158

The relevance of the study is determined primarily by the fact that, despite its controversy and uncertainty, “human rights” is one of the basic scientific categories, one of the most popular topics of scientific research and one of the most popular topics of public debate. Currently, on the theoretical and practical level there is no unity about what “human rights” are, how they should be institutionalized and protected, and how their protection should be institutionalized.

There are various approaches to the interpretation of the term “human rights”: natural-social, positivist, ethical-normative, psychological, religious, etc. Currently, two of them are recognized as dominant and most widespread among all approaches: natural-social and positivist.

The confrontation between positivist and natural-law approaches to the understanding of «human rights» has a long history, and is not limited to the sphere of scientific discourse. These approaches have been developed in constitutions of modern states: in particular, the natural-law concept of “human rights” is implemented in the constitutions of Italy, Spain, France, and the United States, and the positivist one is implemented in the constitution of Austria.

The concept of “human rights” has acquired different dimensions in history. However, in general, its interpretations has evolved from religious, ethical and philosophical ideas to modern political and legal discourse.

There is a certain distinction between “political” and “metaphysical” understanding of “human rights”. The “political” approach has replaced a more traditional, philosophical one, focusing on “Realpolitik” – the real practice of “human rights”, trying to distance itself from the “metaphysical quagmire” which, one way or another, is generated by «metaphysical» theories of “human rights”.

The issue of the rootedness of the idea of «human rights» in history and in different cultures also becomes quite debatable and politically colored. The first position, to a large extent, comes from ideas of eternity and universality of “human rights”, which comes allegedly from the recognition of “human dignity” in different cultures at different times. The second position implies that the concept of “human rights” and the concept of “human dignity” should not be interfused, despite the fact that there are close theoretical relationships between them: in non-Western societies it is usually recognized the need of some social guarantees that come from the concept of “human dignity”, but real “human rights” are very far from such approaches.

Key words: “human rights”, citizen’s rights, institution of positive law, international norms, freedom, marriage, elite, political party, ideology, multiculturalism, scientific discourse, public discourse.